

ЗМІСТ

Вступ.....	5
------------	---

I

Стратегія державної політики в соціальній сфері та її вплив на здійснення корекційно-реабілітаційної допомоги

1.1. Корекційно-реабілітаційна допомога особам з психофізичними порушеннями як суспільний феномен та об'єкт державної політики.....	11
1.2. Державна підтримка дітей з психофізичними порушеннями та з інвалідністю в Україні	33
1.3. Організаційно-управлінські аспекти корекційно-реабілітаційної допомоги в Україні: підготовка фахівців як об'єкт кадрової політики.....	59

II

Методологічні засади управління корекційно-реабілітаційною допомогою

2.1. Категоріальна сутність управління корекційно-реабілітаційною допомогою.....	95
2.2. Методологія корекційно-реабілітаційної діяльності.....	107
2.3. Наукові підходи до управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги на регіональному рівні.....	133
2.4. Методологічні засади формування та реалізації кадрової політики в системі корекційно-реабілітаційної допомоги.....	149

III

Організаційно-методичні аспекти управління корекційно-реабілітаційною допомогою

3.1. Стратегія розвитку корекційно-реабілітаційної допомоги як складова стратегії соціально-економічного розвитку.....	168
--	-----

3.2. Модельна парадигма регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги: організаційна структура та структура управління.....	200
3.3. Організаційні механізми забезпечення управління системою корекційно-реабілітаційної допомоги	235

IV

Професійно-орієнтована стратегія: підготовка фахівців до управління корекційно-реабілітаційним процесом

4.1. Стан, проблеми та тенденції підготовки фахівців у контексті модернізації регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги.....	270
4.2. Удосконалення професійно-орієнтованої стратегії як імператив прогресивних змін корекційно-реабілітаційної діяльності	290
4.3. Підготовка фахівців до здійснення управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги	335
Література.....	353
Додатки.....	396

ВСТУП

Ознакою нової епохи став динамізм політичних, економічних, суспільних, правових, технологічних та інших змін, зумовлених процесами глобалізації, що відбуваються у світі. Більшість країн здійснює перебудову власної системи допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю відповідно до ратифікованих міжнародних нормативних документів (декларацій, конвенцій, планів дій тощо), кардинально змінивши стратегію її реалізації.

В Україні згідно з визнаними нею міжнародними документами ведеться робота з модернізації законодавчої бази у сфері соціальної політики в цій галузі. У державі відбулося реформування системи спеціальної освіти, у межах якої переважно й здійснювалася корекційно-реабілітаційна робота за радянських часів. До таких реформ належить впровадження варіативності організаційних форм навчання та виховання осіб з психофізичними порушеннями, що, у свою чергу, зумовило зміну підходів у наданні корекційно-реабілітаційної допомоги. Кардинальна перебудова в соціальній сфері обумовлена й новітніми підходами до правового статусу суб'єктів корекційно-реабілітаційної допомоги.

Форсоване запозичення та впровадження досвіду інших країн (за висновками науковців у галузі корекційної педагогіки в системі спеціальної освіти відставання в провадженні нових форм навчання становить біля 20 років) обумовлює протиріччя в практиці допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю, зокрема з надання їм освітніх послуг в Україні. Результативне їх подолання можна забезпечити лише шляхом безперевного пошуку і використання нових парадигм реалізації цієї допомоги.

У пропонованій монографії досліджено один із пріоритетних напрямів соціальної політики нашої держави – забезпечення реалізації прав громадян країни на отримання якісної корекційно-реабілітаційної допомоги в разі погіршення стану здоров'я не залежно від місця

проживання. У контексті зазначеної проблеми автором розроблено концепцію соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності.

Актуальність розроблення такої концепції зумовлена змінами соціально-економічних умов країни та тенденцією децентралізації влади, а також станом практики допомоги особам з психофізичними порушеннями та необхідністю поглиблення й прискорення тих процесів, які зарекомендували себе позитивно і відповідають сучасним міжнародним пріоритетам. Концепція спрямована на оптимізацію корекційно-реабілітаційної допомоги на рівні регіону, а також на певну переорієнтацію ключових принципів її організації та функціонування, зокрема, шляхом максимально можливого забезпечення комплексності допомоги не залежно від території проживання особи з психофізичними порушеннями та інвалідністю.

Основні положення концепції спираються на закономірності історичного розвитку допомоги особам з психофізичними порушеннями в Україні та прогресивні тенденції організації. Вони стануть логічним продовженням існуючих нормативно-правових документів й, зокрема, частиною державної, соціальної та кадрової політики України в цій сфері.

Позиція автора дослідження проблеми оптимізації корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю базується на концептуальних ідеях про: 1) доцільність розгляду корекційно-реабілітаційної допомоги як об'єкта державної політики в цілому та соціальної зокрема; 2) необхідність забезпечення неперервності та комплексності в її наданні впродовж життя людини та 3) можливість управління нею. У пропонованій монографії саме наукова проблема управління корекційно-реабілітаційною допомогою особам з психофізичними порушеннями є провідною. Мета дослідження – проаналізувати стан та вивчити особливості реалізації сучасної державної політики в галузі соціальної сфери при здійсненні цієї допомоги.

У роботі висвітлено процеси децентралізації управління за часів незалежності України, визначено повноваження органів законодавчої та виконавчої влади країни на різних ієрархічних рівнях, зокрема, межі повноважень органів місцевого самоврядування, їх роль у

забезпеченні реалізації соціальної політики на місцях. Розглянуто особливості нижнього (регіонального) та інституціонального (між закладами різних галузей соціальної сфери) механізму формування і реалізації соціальної політики в галузі охорони здоров'я, освіти, соціального захисту, від яких безпосередньо залежить ефективність реалізації корекційно-реабілітаційної допомоги в межах певної адміністративно-територіальної одиниці.

У монографії наведено авторську позицію щодо системи управління (як державного, так і місцевого), системи управлінських відносин під час вирішення управлінських питань з організаційного забезпечення реалізації корекційно-реабілітаційної діяльності у різних галузях соціальної сфери. Висвітлення шляхів розв'язання проблем, що виникають у цій площині на рівні регіону, здійснюється з позицій корекційної педагогіки як науки, яка вивчає закономірності й особливості освіти, навчання, виховання та підготовки до самостійного життя, як умов успішної інтеграції в суспільство осіб з порушеннями психофізичного розвитку.

Сформульована автором модельна парадигма регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги сприятиме підвищенню відповідальності кожної з розглянутих галузей в системі міжгалузевих відносин. Концептуальні підходи до визначення стратегії управління корекційно-реабілітаційною допомогою на регіональному рівні ґрунтуються на результатах узагальнення спільних підходів до реалізації допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю всіх суб'єктів соціальної сфери, які здійснюють цю допомогу. На підставі аналізу та узагальнення результатів вивчення сучасного стану допомоги особам з психофізичними порушеннями та/або з інвалідністю автор дійшов висновку щодо необхідності виокремлення, визначення та розроблення методології корекційно-реабілітаційної діяльності. Поява цієї ідеї зумовлена процесом розвитку та постійної динаміки допомоги особам з психофізичними порушеннями як соціальної системи і як практичної професійної діяльності працівників різних галузей соціальної сфери, що потребує наукового обґрунтування.

Осмислення методології корекційно-реабілітаційної діяльності відбувалося на основі послідовного узагальнення попереднього

досвіду допомоги особам з психофізичними порушеннями та з інвалідністю, парадигм, які склалися протягом еволюції системи корекційно-реабілітаційної допомоги. Це дозволило сформувати концепцію соціодинаміки корекційно-реабілітаційної діяльності. Вона охоплює не тільки процеси соціодинаміки безпосередньої практичної допомоги, а й процеси управління нею, кадрової політики та, зокрема, процеси первинного й вторинного формування індивідуального професійного потенціалу фахівців, які її реалізують. Розпочате автором у 2002 р. вивчення процесів управління допомогою дітям з психофізичними порушеннями в руслі формування й реалізації державної, регіональної та місцевої політики у сферах освіти, охорони здоров'я, соціального захисту населення дозволило дійти висновку про необхідність оптимізації кадрової стратегії та кадрової політики під час здійснення корекційно-реабілітаційної допомоги на регіональному рівні.

Підвищення якості корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями може бути значною мірою забезпечене шляхом зміни кадрової стратегії – стратегії підготовки спеціалістів (професіоналів) та молодших спеціалістів (фахівців) у системі освіти, а отже, робить актуальним цей напрям наукових досліджень.

Дослідження проблеми підготовки фахівців для системи корекційно-реабілітаційної допомоги зумовлені необхідністю розв'язання завдань, пов'язаних із забезпеченням процесу інтеграції освітньої системи України в європейський освітній простір, зростаючим впливом реформаційних процесів на освітню політику в усьому світі; об'єктивними потребами удосконалення теорії та практики корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями, зокрема, нерозробленістю системи управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги на регіональному рівні; пошуком шляхів вирішення протиріч між потребами практики корекційно-реабілітаційної допомоги (зокрема, створення умов для впровадження інтегрованого, інклюзивного, індивідуального навчання) та існуючою системою підготовки спеціалістів у вищих та середніх спеціальних навчальних закладах до

здійснення управління процесом корекційно-реабілітаційної допомоги під час зазначених вище форм надання освітніх послуг.

Автор монографії обстоює думку про те, що важливим засобом оптимізації регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги стає випереджальна модифікація напрямів та змісту підготовки кадрів. Для подальшого поглиблення наукових уявлень про неперервну систему підготовки висококваліфікованих спеціалістів уявляється необхідним, спираючись на праці провідних науковців у галузі корекційної педагогіки й спеціальної психології, переосмислити та визначити подальші перспективи підготовки фахівців для забезпечення потреб у кадрах регіональної системи корекційно-реабілітаційної допомоги.

З'ясування соціодинаміки парадигм допомоги особам з психофізичними порушеннями та їх безпосереднього впливу на зміст підготовки спеціалістів дозволило обґрунтувати та розробити в монографії теоретичну модель підготовки фахівців до управління корекційно-реабілітаційною допомогою.

У процесі роботи над монографією автором опрацьовано значну кількість педагогічної (зокрема, зі спеціальної та соціальної педагогіки), медичної та іншої літератури з організації корекційно-реабілітаційної допомоги дітям з психофізичними порушеннями, і ґрунтовно досліджено їхню наукову проблематику. У монографії збережено назви міністерств галузей соціальної сфери, які містилися в нормативно-правових документах на момент їх прийняття та ознайомлення з ними автора монографії, завдяки чому можна судити про хронологію наукового дослідження.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що автором запропоновано підходи до розв'язання лише окремих з окресленого кола проблем управління корекційно-реабілітаційною діяльністю. Започаткований напрям потребує подальшого дослідження. Однак автор вважає за необхідне ознайомити колег і зацікавлених осіб з отриманими результатами. Критичні думки колег, які автор очікує почути, будуть враховані в подальших дослідженнях проблем управління інноваційним розвитком системи корекційно-реабілітаційної допомоги особам з психофізичними порушеннями

та/або з інвалідністю в Україні з позицій корекційної педагогіки як науки.

Автор сподівається, що ця праця буде корисною не лише науковцям та аналітикам, які професійно досліджують систему корекційно-реабілітаційної допомоги, питання формування й реалізації державної політики і законодавство у зазначеній сфері, а й усім, хто цікавиться сучасним станом і перспективами розвитку системи корекційно-реабілітаційної допомоги в Україні.

1. СТРАТЕГІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ЗДІЙСНЕННЯ КОРЕКЦІЙНО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОЇ ДОПОМОГИ

1.1. Корекційно-реабілітаційна допомога особам з психофізичними порушеннями як суспільний феномен та об'єкт державної політики

Розпочата в Україні реформа спеціальної освіти вимагає глибокого, всебічного і творчого осмислення природи корекційно-реабілітаційної допомоги як суспільного феномену. Критичне переосмислення історичного досвіду надає можливість більш виважено підходити до розроблення нових стратегій у галузі спеціальної освіти, дозволяє відібрати технології, які забезпечуватимуть ефективну перебудову галузі в умовах глобалізації й трансформації всіх соціальних процесів.

Аналіз розвитку цивілізації надає можливість простежити еволюцію поглядів на допомогу людині з психофізичними порушеннями [29; 496]. Існувало дві тенденції – негативна й позитивна, які збереглися і до нашого часу. Відомо, що на ранніх етапах рабовласницької формації діти з вираженими фізичними недоліками підлягали знищенню, хоча сліпі та глухонімі, які належали до класу рабовласників, отримували право успадкування майна, однак у цілому таким людям не дозволялося брати участь у громадському житті. Недостатність реальних уявлень про можливості розвитку дітей із психофізичними недоліками перешкоджали їх навчанню та вихованню.

У період Середньовіччя особи з фізичними вадами знаходилися в повній соціальній ізоляції, не мали жодних прав, піддавалися інквізиторським катуванням й приниженням. Сформувалася традиція дискримінації осіб з фізичними й психічними порушеннями, оскільки суспільство не визнавало їх дієздатними. Положення людей, які мали психофізичні недоліки, у той час було вкрай тяжким.

Існуючі в суспільстві негативні тенденції стосовно осіб з психофізичними порушеннями відображено в філософських першоджерелах. У філософських працях Ф. Ніцше містилася